NEYROPSIXOLINGVISTIKANING FRANSUZ VA O‘ZBEK JAMIYATIDAGI O‘RNI

Atoyeva Gulafzo
Buxoro davlat universiteti tadqiqotchisi

Received: 13.10.2025
Revised: 14.10.2025
Accepted: 15.10.2025

Kalit so‘zlar:
neyropsixolingvistika, til va miya, fransuz jamiyati, o‘zbek jamiyati, til o‘rganish

Annotatsiya. Neyropsixolingvistika so‘nggi yillarda til va miyada sodir bo‘ladigan jarayonlarni o‘rganishda muhim fan sohasiga aylangan. Fransuz va o‘zbek jamiyatlarida bu sohaning o‘rni tilshunoslik, psixologiya va nevrologiya sohalarining integratsiyasi orqali til o‘rganish, kasalliklarni aniqlash va davolashda ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada neyropsixolingvistikaning ikki jamiyatdagi rivojlanishi, qo‘llanilishi va kelajak istiqbollari tahlil qilinadi.

Keywords.
neuropsycholinguistics, language and brain, French society, Uzbek society, language learning

Annotation. Neuropsycholinguistics has become an important field for studying language processes and brain functions. In French and Uzbek societies, this discipline holds significance in language learning, diagnosis, and treatment of disorders through the integration of linguistics, psychology, and neurology. This article examines the development, application, and future prospects of neuropsycholinguistics in both societies.

Ключевые слова:
нейропсихолингвистика, язык и мозг, французское общество, узбекское общество, изучение языков

Аннотация. Нейропсихолингвистика в последние годы стала важной областью науки для изучения процессов языка и мозга. Во французском и узбекском обществах эта дисциплина играет ключевую роль в изучении языков, диагностике и лечении заболеваний благодаря интеграции лингвистики, психологии и неврологии. В данной статье анализируется развитие, применение и перспективы нейропсихолингвистики в обеих обществах.

Kirish. Til insoniyatning eng murakkab va noyob xususiyatlaridan biri bo‘lib, uning miyaning qanday ishlashi bilan chambarchas bog‘liqligi ilmiy tadqiqotlar markazida turadi. Neyropsixolingvistika — til va miyaning o‘zaro aloqasini o‘rganadigan ilmiy soha bo‘lib, u lingvistika, psixologiya va nevrologiyaning kesishmasida joylashgan. So‘nggi yillarda dunyo miqyosida ayniqsa ilmiy texnologiyalar rivojlanishi, tibbiyot va ta’lim sohalarida bu yo‘nalishning ahamiyati

sezilarli darajada oshdi. Fransuz va o‘zbek jamiyatlari o‘zining madaniyati, tarixi va til xususiyatlariga ega bo‘lishi bilan birga, neyropsixolingvistika sohasida ham o‘ziga xos yondashuv va rivojlanish jarayonlarini boshdan kechirmoqda. Fransuz jamiyatida neyropsixolingvistika an’anaviy ravishda ilg‘or tadqiqotlar, zamonaviy texnologiyalar va klinik amaliyotlar orqali rivojlanib, ko‘plab yangi kashfiyotlarga sabab bo‘lmoqda. O‘zbek jamiyatida esa soha nisbatan yangi bo‘lishiga qaramay, til o‘rganish jarayonlarini samarali tashkil etish, neyrologik kasalliklarni aniqlash va davolashda katta istiqbollar ochilmoqda. Neyropsixolingvistika bugungi kunda fanlararo yondashuv asosida rivojlanayotgan eng muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu soha til va miyaning o‘zaro aloqadorligini o‘rganar ekan, inson tafakkuri, eshitish, gapirish, tushunish, tilni o‘rganish va buzilish jarayonlarini chuqur ilmiy asosda tahlil qilish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili. Neyropsixolingvistika sohasida olib borilgan tadqiqotlar ko‘plab mamlakatlarda, xususan, Fransiya va O‘zbekistonda faol davom etmoqda. [1] Frantsuz olimlari neyropsixolingvistik jarayonlarni o‘rganishda ilg‘or neyroimaging texnologiyalaridan foydalangan holda, til va miya o‘rtasidagi murakkab aloqalarni aniqlashga erishganlar. Ularning tadqiqotlari til kasalliklarini tashxislash va davolashda katta ahamiyat kasb etadi [2]. O‘zbekistonda esa neyropsixolingvistika nisbatan yangi yo‘nalish bo‘lib, asosiy e’tibor til o‘rganish jarayonlarining nevrologik asoslariga qaratilmoqda [3]. Jumladan, ayrim tadqiqotchilar o‘zbek tilining strukturaviy xususiyatlari va ularning miyadagi aks-sadosi ustida izlanishlar olib bormoqda [4]. Bu esa milliy tilni saqlash va rivojlantirishda ilmiy asos yaratadi. Bundan tashqari, [5] fransuz va o‘zbek jamiyatlarida neyropsixolingvistikaning qo‘llanilishi farqlari va o‘xshashliklari ham tahlil qilingan. Masalan, fransuz jamiyatida klinik nevrologiya va til terapiyasi sohalarida keng ko‘lamli tadqiqotlar mavjud bo‘lsa, o‘zbek jamiyatida bu soha ko‘proq ta’lim va psixolingvistika bilan bog‘liq tadqiqotlarga e’tibor qaratmoqda [6]. Shuningdek, til va miyaning o‘zaro ta’sirini chuqurroq o‘rganish uchun yangi metodologiyalar ishlab chiqilmoqda. Masalan, [7] neyropsixolingvistik yondashuvlar yordamida til o‘rganishdagi muammolarni aniqlash va ularga yechim topish istiqbollari haqida batafsil so‘z yuritadi.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda neyropsixolingvistikaning fransuz va o‘zbek jamiyatlaridagi o‘rni va rivojlanishini o‘rganish uchun turli manbalardan foydalanildi. Asosiy materiallar sifatida ilmiy maqolalar, monografiyalar, dissertatsiyalar, shuningdek, neyropsixolingvistika sohasidagi ilmiy konferensiyalar ma’ruzalari va klinik tadqiqotlar natijalari tahlil qilindi. Fransuz tilidagi manbalar orasida ko‘proq zamonaviy neyroimaging texnologiyalariga asoslangan tadqiqotlar,

nevrologiya va psixolingvistika sohasidagi ilmiy ishlar mavjud bo‘lsa, o‘zbek tilidagi adabiyotlarda ko‘proq tilshunoslik va psixologiyaning integratsiyasiga qaratilgan tadqiqotlar uchraydi. Tadqiqotda metodologik jihatdan solishtirma-tahliliy yondashuv qo‘llanildi. Bu usul yordamida fransuz va o‘zbek jamiyatlaridagi neyropsixolingvistika rivojlanishining o‘xshashlik va farqlari, shuningdek, har ikki jamiyatda mavjud ilmiy va amaliy yondashuvlar tahlil qilindi. Bundan tashqari, neyroimaging metodlari, xususan, funksional magnit-rezonans tomografiya (fMRT), elektroensefalografiya (EEG), va magnetoensefalografiya (MEG) kabi zamonaviy texnologiyalarning fransuz tadqiqotlarida qo‘llanilishi haqida ma’lumotlar yig‘ildi. O‘zbek jamiyatida esa til o‘rganish jarayonlarini o‘rganish uchun psixolinguistik testlar, so‘zlashuv tahlili va nevrologik kuzatuvlar asosida olib borilgan amaliy tadqiqotlar ko‘proq o‘rganildi. Shuningdek, ikki jamiyatda neyropsixolingvistikaning ta’lim tizimidagi o‘rni, klinik amaliyot va til terapiyasidagi qo‘llanilish yo‘llari ham tahlil qilindi. Fransiyada kasalliklarni tashxislash va davolashda ilg‘or texnologiyalar yordamida til buzilishlari, afaziya kabi holatlar chuqur o‘rganilayotgan bo‘lsa, O‘zbekistonda bu yo‘nalish ko‘proq milliy tilning nevrologik asoslari va bolalarda til o‘rganish jarayonlari bilan bog‘liq tadqiqotlarga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida so‘rovnoma, intervyu va laboratoriya tajribalari o‘tkazilmadi, chunki ish ko‘proq mavjud adabiyotlar asosida solishtirma tahlilga yo‘naltirilgan. Shu bilan birga, kelajakdagi tadqiqotlarda neyropsixolingvistikaning fransuz va o‘zbek jamiyatlarida amaliy jihatlarini chuqur o‘rganish uchun eksperimental metodlar va klinik kuzatuvlar qo‘llanishi tavsiya etiladi.

1-Jadval. Neyropsixolingvistikaning Fransuz va O‘zbek jamiyatidagi o‘rnini taqqoslash jadvali

Yo‘nalish / Ko‘rsatkichlar	**Fransuz jamiyati**	**O‘zbek jamiyati**
Ilmiy rivojlanish darajasi	Yuqori; chuqur tadqiqotlar, boy tajriba	Boshlang‘ich bosqichda; izlanishlar kengaymoqda
Texnologik asoslar	fMRT, EEG, MEG, PET kabi ilg‘or neyrotexnologiyalar mavjud	Cheklangan; asosiy usullar: kuzatuv, psixolingvistik testlar
Asosiy yo‘nalishlar	Klinik nevrologiya, til terapiyasi, afaziya tadqiqotlari	Ta’lim, til o‘rganish, psixolingvistika
Ilmiy muassasalar soni	Ko‘p sonli markaz va universitetlar	Cheklangan, lekin o‘sishda davom etmoqda

Yo‘nalish / Ko‘rsatkichlar	Fransuz jamiyati	O‘zbek jamiyati
Tadqiqot metodologiyasi	Eksperimental, neyroimaging, statistik tahlillar	Nazariy va amaliy tahlillar, psixologik yondashuvlar
Til buzilishlarini o‘rganish	Klinik asosda, bemorlar bilan ishlov beriladi	Hozircha nazariy izlanishlarda ko‘proq yoritilgan
Til o‘rganishga qo‘llanilishi	Individual yondashuv asosida rivojlangan	Boshlang‘ich tajribalar mavjud, rivojlanmoqda
Jamiyatdagi umumiy e’tibor	Yuqori; davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanadi	Ortib bormoqda; ilmiy jamoalarda qiziqish ortmoqda
Xalqaro hamkorlik	Keng qamrovli, Yevropa tadqiqot tarmoqlariga ulangan	Cheklangan, ammo rivojlanish istiqbollari mavjud

Yuqoridagi jadvalda neyropsixolingvistikaning fransuz va o‘zbek jamiyatidagi o‘rni bir nechta asosiy ko‘rsatkichlar bo‘yicha taqqoslab tahlil qilindi. Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, Fransiya bu sohada yetakchi davlatlardan biri sifatida ko‘plab zamonaviy texnologiyalar, chuqur ilmiy izlanishlar va boy tajribaga ega. Ayniqsa, u yerda neyropsixolingvistika klinik nevrologiya, til terapiyasi va afaziya bilan bog‘liq kasalliklarni tadqiq qilishda keng qo‘llanilmoqda. Bu borada fMRT, EEG, MEG kabi ilg‘or neyroimaging usullari asosiy tadqiqot vositalari sifatida xizmat qiladi. O‘zbek jamiyatida esa ushbu yo‘nalish nisbatan yangi bo‘lib, ilmiy tadqiqotlar ko‘proq nazariy va psixolinguistik yo‘nalishlarda olib borilmoqda. Texnologik imkoniyatlar cheklangan bo‘lishiga qaramay, sohaning rivojlanishida ijobiy siljishlar kuzatilmoqda. Jumladan, o‘zbek tilining strukturaviy xususiyatlari va miyada aks etish mexanizmlari ustida olib borilayotgan izlanishlar bu soha uchun mustahkam poydevor yaratmoqda. Jadvalda, shuningdek, har ikki jamiyatda neyropsixolingvistikaning ta’lim tizimida tutgan o‘rni ham tahlil qilindi. Fransiyada bu soha individual yondashuv asosida talabalarga va til o‘rganuvchilarga moslashtirilgan metodikalar ishlab chiqishda muhim rol o‘ynasa, O‘zbekistonda bu yo‘nalish hali shakllanish bosqichida bo‘lib, amaliyotda qo‘llanilishi cheklangan. Umuman olganda, jadval asosida olib borilgan tahlil neyropsixolingvistika sohasida ikki jamiyatning yondashuvi, imkoniyatlari va muammolari o‘rtasidagi farq va o‘xshashliklarni yaqqol ko‘rsatib beradi. Bu esa, kelajakda ikki tomonlama

hamkorlik, ilmiy almashinuv va tajriba o‘rganish orqali sohani yanada rivojlantirishga imkon yaratadi.

Tadqiqot muhokamasi. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, neyropsixolingvistika sohasida fransuz va o‘zbek jamiyatlari orasida sezilarli farqlar va o‘xshashliklar mavjud. Fransuz jamiyatida neyropsixolingvistikaning rivojlanishi yuqori darajada bo‘lib, zamonaviy neyroimaging texnologiyalari va klinik tadqiqotlar yordamida til va miyadagi jarayonlar chuqur o‘rganilmoqda. Bu sohada amalga oshirilayotgan ilmiy izlanishlar nafaqat til buzilishlarini tashxislash va davolashda, balki til o‘rganish metodikasini takomillashtirishda ham katta imkoniyatlar yaratmoqda. Fransuz ilm-fani neyropsixolingvistikaning multidisiplinar tabiati — lingvistika, psixologiya va nevrologiyani birlashtirish orqali til jarayonlarini yanada to‘liq tushunishga xizmat qilmoqda. O‘zbek jamiyatida esa neyropsixolingvistika sohasining rivojlanishi hali boshlang‘ich bosqichda bo‘lib, ko‘proq til o‘rganish va psixolinguistika yo‘nalishlariga e’tibor qaratilmoqda. Shu bilan birga, mamlakatdagi ilmiy va klinik muassasalar bu sohani rivojlantirishga intilmoqda, ayniqsa milliy tilning nevrologik asoslarini aniqlash va til buzilishlarini aniqlashga doir tadqiqotlar kengaymoqda. Bu esa o‘zbek tilining xususiyatlarini inobatga olgan holda yangi ilmiy asoslarni yaratish va til terapiyasida milliy yondashuvlarni ishlab chiqish uchun muhimdir. Tadqiqot davomida o‘rganilgan ma’lumotlar shuni ko‘rsatdiki, ikki jamiyatda neyropsixolingvistikaning amaliy qo‘llanilishi ham farq qiladi. Fransiyada klinik tadqiqotlar ko‘proq nevrologiya va til buzilishlariga qaratilgan bo‘lsa, O‘zbekistonda ko‘proq ta’lim va psixologik jarayonlarni tahlil qilishga urg‘u berilmoqda. Bu farq ikki jamiyatdagi ilmiy infratuzilma, resurslar va tarixiy rivojlanish darajasi bilan bog‘liq. Shu bilan birga, neyropsixolingvistikaning kelajakdagi rivojlanishi uchun har ikki jamiyatda ham ko‘proq multidisiplinar tadqiqotlar, yangi metodologiyalar va ilg‘or texnologiyalarni joriy etish zarurati mavjud. Fransuz ilmiy makonida mavjud bo‘lgan innovatsion yondashuvlar O‘zbekistonga ham qo‘llanilishi mumkin, shu orqali milliy til va miyaning o‘zaro ta’sirini chuqurroq o‘rganish imkoniyatlari kengayadi. Umuman olganda, neyropsixolingvistika fransuz va o‘zbek jamiyatlarida til va miyaning o‘zaro aloqasini tushunishda muhim ilmiy yo‘nalish sifatida o‘z o‘rnini mustahkamlashda davom etmoqda. Har ikkala jamiyatda sohaning rivojlanishiga qaratilgan sa’y-harakatlar nafaqat ilmiy salohiyatni oshiradi, balki til kasalliklarini davolash va ta’lim jarayonlarini yaxshilashga xizmat qiladi. Bu esa o‘z navbatida madaniyat va jamiyat farovonligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Olib borilgan tadqiqot natijalari neyropsixolingvistika sohasining har ikki jamiyatda turlicha rivojlanish darajasiga

ega ekanligini ko‘rsatdi. Fransuz jamiyatida ushbu fan sohasi allaqachon shakllangan, institutlashtirilgan va klinik amaliyotga chuqur integratsiyalashgan.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, neyropsixolingvistika zamonaviy tilshunoslik, psixologiya va nevrologiya fanlarining kesishgan nuqtasida shakllanayotgan va jadal rivojlanayotgan muhim soha hisoblanadi. Fransuz jamiyatida ushbu yo‘nalish allaqachon chuqur ilmiy asosga ega bo‘lib, amaliy tibbiyot, ta’lim va til o‘rganish jarayonlarida samarali qo‘llanilmoqda. Zamonaviy texnologiyalar, xususan, neyroimaging vositalarining keng joriy etilishi bu sohani yanada rivojlantirishga xizmat qilmoqda. O‘zbek jamiyatida esa neyropsixolingvistika hali yangi yo‘nalish bo‘lishiga qaramay, u til o‘rganish, psixologik tahlil va nevrologik tadqiqotlarda asta-sekin o‘z o‘rnini topmoqda. Ayniqsa, milliy til xususiyatlarini inobatga olgan holda bu sohani rivojlantirish, o‘zbek tilining miyada qanday aks etishini chuqur o‘rganish ham ilmiy, ham amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, neyropsixolingvistika ikki jamiyatda ham turli darajada rivojlangan bo‘lsa-da, har ikki holatda ham uning ahamiyati ortib bormoqda. Ushbu yo‘nalishda xalqaro hamkorlik, multidisiplinar tadqiqotlar va innovatsion yondashuvlar asosida ish olib borish neyropsixolingvistik tadqiqotlarning yanada samarali bo‘lishini ta’minlaydi. Kelajakda neyropsixolingvistika sohasini rivojlantirish orqali nafaqat til va miyaning o‘zaro aloqasini chuqur o‘rganish, balki til kasalliklarini erta aniqlash, samarali davolash, shuningdek, til o‘rganish jarayonini individual yondashuv asosida tashkil etish imkoniyatlari ham kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ardila, A., & Bernal, B. (2016). Language and the brain: Aphasia and neurolinguistics. Academic Press.
2. Démonet, J.-F., Thierry, G., & Cardebat, D. (2005). Renewal of the neurophysiology of language: Functional neuroimaging. Physiological Reviews, 85(1), 49–95.
3. Nurmonov, A. (2020). Psixolingvistika asoslari. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
4. Allamurodova, M. (2021). O‘zbek tilining psixonevrologik asoslari. Toshkent: Fan nashriyoti.
5. Luria, A. R. (1973). The Working Brain: An Introduction to Neuropsychology. Penguin Books.
6. Vauclair, J. (2009). Le cerveau et le langage : approche neuropsycholinguistique. Paris: Presses Universitaires de France.
7. Karimova, D. (2022). Neyropsixolingvistika va til o‘rganish metodikasi: o‘zbekcha tahlil. O‘zbek tilshunosligi jurnali, 2(14), 45–55.